

ŽUPA MILNA NA HVARU (s Malim Grabljem)

Joško Kovačić

Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara
21 450 HVAR

UDK 262,1.2

Izvorni znanstveni rad

U radu se iznosi povijest župe Milna na Hvaru i njezina (sada napuštena) matičnog naselja Malo Grablje, većinom prema arhivskim izvorima.¹

Dok se za većinu naselja i crkvenih župa na otoku Hvaru (razumije se, i drugdje) njihovi počeci gube – ili pak jedva naziru – na povijesnom obzorju zamagljenom brojnim prazninama i nepoznanicama, dotle je kod sela i župe Milna upravo suprotan slučaj: nastali su u najnovije doba, moglo bi se reći pred našim očima. Imaju, međutim, zanimljivu pretpovijest, koju ćemo ovdje ukratko iznijeti.

Pretpovijesni tragovi na području naselja zabilježeni su u Babinoj spili na Motokitu te u onoj iznad uvale Pardikovina². Ostataka iz antike dosad nije pronađeno, a u srednjem je vijeku čitavo najzapadnije područje otoka Hvara (od uključno uvale Maslinice i Dubovice do rta Pelegrina) bilo nenastanjeno (izuzevši grad Hvar koji je tada tek nastajao na kasnoantičkim temeljima), te kao općinski posjed služilo za ispašu, sječu drva i sijanje žitarica. Područje kasnije župe Grablje – ili bolje, selo Velo Grablje – počelo se naseljavati u 15.st., doseljenicima iz središnjega dijela otoka³. Malo Grablje – sastavni dio župe Grablje do 1976.g. i matično naselje Milne – prvi put u ispravama nalazimo 1539. godine. Tada je u "Donjem Grablju u kući Jakova Rabušića" (*In grabie Inferiori In domo Iacobi rabusich*) taj Jakov u svojoj oporuci neke svoje prihode u Milni

¹ Na pomoći pri pisanju ovoga rada pisac zahvaljuje milnarskim župnicima – ranijemu vlč. don Milom Plenkoviću i sadašnjemu vlč. don Ivici Babiću. Za uvid u Biskupski (BAH) i Župni arhiv (ŽAH) u Hvaru hvala preuzv. hvarskim biskupima – pok. msgr. Celestinu Bezmalinoviću i stolujućemu msgr. Slobodanu Štambuku, te hvarskim župnicima i generalnim vikarima msgr. Josipu Šantiću i msgr. Josipu Mihoviloviću.

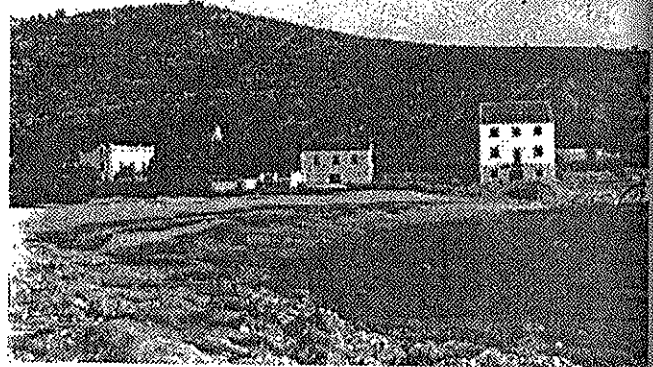
² M. ZANINOVIĆ: Iz starije prošlosti Grablja, *Hvarski zbornik* 1/1973, 126-127.

³ J. KOVAČIĆ: Župa Grablje na Hvaru, *Služba Božja* 2/XXXVI., Makarska 1996, 126-128.

ostavio Crkvi, te odredio ukop u kapeli sv.Marije (danas: sv.Prospera) u katedrali u Hvaru ⁴.

Malo Grablje 2001. g.

Milna oko 1930-ih g. Sasvim lijevo nedavno porušena vila "Sogno" i do nje crkvice Kraljice mira. (Fototeka Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara).

Sljedeći rod koji nahodimo u Malom Grablju jest onaj Ratkovića, s nadimkom Kotlina. God. 1621. vjenčao se Teodor sin Nikole Ratkovića iz "Donjeg Grablja" s Magdalenom Zaninović⁵. Isti je Teodor "Ratković ili Kotlina" (*Radcouich ouer Cotlina*) imao 1638.g. 20 motika vinograda okolo kuća u Malom Grablju (*Malo Grablje*), a svuda uokolo bilo je također općinsko vlasništvo⁶. God. 1653. spominje se njegov sin Luka, koga su po ocu prozvali Tudorović ili Tudor (što je pučki oblik imena Teodor). God. 1675.g. vjenčala se njegova kći Magdalena Tudorović p. Luke s Ivanom Zaninovićem p. Andrije iz Veloga Grablja. Taj je po svoj prilici ostao na ženinstvu kao domazet (ovdje se veli: "*došo na ereditošćinu*"), jer ga kasnije nahodimo s nadimkom Tudor.⁷ To je ostalo nadimak do kraja 18. st., da bi se nakon toga pretvorilo u prezime, kao što je i danas. Velograbaljski i malograbaljski Tudori su očito isti rod i potječu po muškoj lozi od velograbaljskih Zaninovića. Legenda koja ih povezuje s

⁴ Državni arhiv u Zadru, Arhiv Hvara, kut. 1, nepagin. – Rabušići se u najstarijoj matici krštenih u Hvaru spominju od samoga početka, 1516. godine (ŽAH, MK I., f. 15, 69v, 108 i 181). Jerolim Rabušić ostavi u oporuci 1647.g. misni zavještaj hvarskoj crkvi Anuncijati – J. KOVAČIĆ: Iz hvarske kulturne baštine, Hvar 1987 (šapirografirano), 217-218

⁵ M. ZANINOVIĆ (1), 136. – Iste se godine 1621. spominje i pokojni Vicko Ratković zvan Kotlina s otoka Brača (Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara u Hvaru – dalje: AC, Arhiv Remigija Bučića, 19, 4, br. 68/2), što zacijelo govori o podrijetlu roda. God. 1620. vjenčala se kći Vicka Kotle "Hvaranina" – ŽAH, matica vjenčanih I., f. 19v.

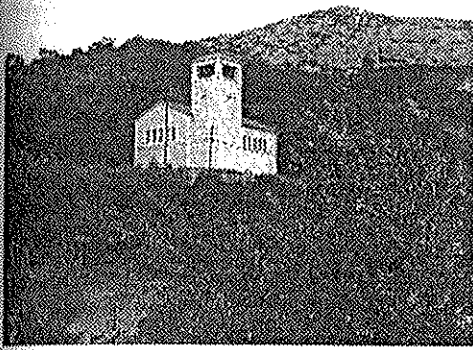
⁶ AC (4), Arhiv Boglić-Božić (dalje: ABB), XII., 35, f. 18v. – God. 1680. udala se kći p. Teodora Kotle, koji je morao biti unuk prvospomenutoga – matica vjenčanih I. (4), f. 81.

⁷ MV I. (4), f. 51v i 90; J. KOVAČIĆ (2), 128.

engleskom kraljevskom kućom Tudor (nestalom smrću kraljice Elizabete I. još 1603.g.!) ostaje samo privlačna priča.⁸

Stara crkva sv. Teodora

u Malom Grablju. ▶

◀ Milna – župna crkva

Malograbljani su se do preseljenja u Milnu bavili uglavnom poljodjelstvom – vinogradarstvom i maslinarstvom, dok je stočarstvo, u najstarijim vremenima po svoj prilici najvažnije, kasnije sve više i više slabilo. Krajem 19.st. važan je buhač i destilacija zimorada (ružmarina), a iza 2.svj. rata tanke malograbaljske krčevine (izvorno na općinskoj zemlji) sve više preuzima lavanda. Visoka cijena lavandina ulja, uz tadašnju jeftinoću građevinskog materijala, no ponajviše sve šire mogućnosti turizma (koji se u Milni počeo razvijati od 1920-ih godina), uzrokovale su, od 1957. do 1967.g. otprilike, potpuno preseljenje preostalog⁹ žiteljstva Maloga Grablja u obližnju, par kilometara prema jugozapadu udaljenu uvalu Milnu (točnije: Velu Milnu), gdje su od ranije imali

⁸ Legenda nije starija od nastanka turizma u Milni, a ponikla je vjerojatno od čuđenja nekog britanskog turista "istovjetnosti" prezimena (sličan je slučaj bio ovdje i nedavno – usp. AC /4/, Operativni arhiv, br. 271/1997). Ovu je legendu na svoj način «potkrijepio» stanoviti kipar Miro (prezime mu nitko nije spominjao, a po svoj prilici ni znao), Zagrepčanin koji je 1980-ih godina neko vrijeme provodio osamljenički život u Malom Grablju. Ondje je na nekoj kući isklesao grb engleskih kraljevskih Tudora, kao «potvrdu» istinitosti te priče (njegovi su radovi još kameni Gospini reljefi u župnoj crkvi u Milni te u franjevačkoj zbirci u Hvaru).

⁹ Stariji popisi pučanstva ne razdvajaju stanovnike Maloga od onih Veloga Grablja. God. 1853. bilo je u Malom Grablju 10 kuća, 13 obitelji, 10 mula, 1 magarac, 72 koze i 104 ovce (AC/4/, Arhiv općine Hvar, 7/1854). Broj stanovnika nije spomenut, no sudeći po broju obitelji bilo ih je 70-ak, dakle koliko i danas u Milni, gdje su 1991.g. prema popisu prebivala 73 stanovnika. God. 1890. bila su u Malom Grablju 103 žitelja, a 1910. najveći broj: njih 178. Nakon toga propast vinograda, gospodarska kriza te dva svjetska rata dovode do iseljavanja i prorjeđuju pučanstvo, pa ih 1953. ima svega 115. God. 1961., pred potpuno preseljenje u Milnu, bilo ih je ostalo samo 6 (J. KOVAČIĆ /3/, 82).

kuća. Posljednji je u starom selu ostao Lovro (Lorenzo) Tudor – “Kotin” p. Jakova (1894. – Hvar, 1975.),¹⁰ uzaludno pozivajući svoje suseljanke da ostanu vjerni “*duhu sela*”. Napokon je i on morao napustiti staru postojbinu 26.IV.1968.g., “*jašući na mulu, s kozom vezanom konopcem za sedlo mula*”.¹¹ Tako Malo Grablje ostade potpuno pusto.¹²

Dvije uvale, Mala i Vela Milna, oko 4 km jugoistočno od grada Hvara, završavaju šljunkovitim žalima, po čemu su i dobile ime.¹³ Našle su se u žarištu zanimanja stanovnika obližnjega grada (Novoga) Hvara istom poslije 1420.g., kad otok i općina hvarska dolaze pod moćnu mletačku vlast, koja će potrajati blizu 400 godina (do 1797.). Tada ovdje, na dotle pustom općinskom zemljištu, Općina počinje davati plemstvu i građanstvu zemljišne investiture, tzv. gracije, kojima ovi postaju – teoretski, jer su u zbilji zemlje bile davane u podtežastinu seljacima – općinski koloni,

¹⁰ Zvan «*kralj lavande*» kao jedan od najproduktivnijih poljoprivrednika svoga vremena u Dalmaciji (usp.: «*Jedan proizvođač – 280 kg lavandinog ulja Lovri Tudoru iz Malog Grablja i škrta zemlja daje visoke prinose*», Slobodna Dalmacija, Split, 10.IV.1958., 3; B. V. ŽIGO: «*Kralj lavande*», isti list od 20.IX.1974. – v. Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine Hvar 59/1974, 5). – U selu se bavio i proizvodnjom boje za bojenje odjeće, po vlastitom tajnom receptu koji je nestao zajedno s njime. – Ostavio je i zanimljive zapise o povijesti Maloga Grablja (AC/4/, Mali fondovi 204): i on nastanak sela dovodi u vezu s Velim Grabljem. Najstarije kuće u selu da su konoba “Perčinodinih” i konoba “Tudorovih”; u prvoj da je stanovao Ivan, a u drugoj Dominik Tudor, legendarna dvojica braće-osnivača Maloga Grablja; uokolo su bili torovi za stoku. Te su zgrade potlehušice, kao i “*sve ostale*” na otoku dok nije buhač u drugoj polovici 19.st. “nadogradio” “*sve kuće na otoku Foru na jedon, na dvo a i na tri poda i izgledo je novi drugi svit od onega pri buhoča*” ! Od starijih kultura spominje još i lan. God. 1894. da je podignut “*lipi mlin sa dvo kola*” za masline, u kući gdje je i ranije bio zajednički tijasak za vino; tu su kuću nadogradili 1900.g. za zborove i zabave – tzv. “*komunška kuća*”. Nadograđena je za još jedan kat kada je u njoj bila utemeljena zadruga /Malograbljani su 2. veljače 1911. potpisali “*Pravilnik Seoske blagajne za štednju i Zajmove u Malom Grablju na Hvaru*” - Državni arhiv u Splitu, NS XXIX.(bilježnik V. Bučić), 6, 2493/; kada je tu iza 1. svjetskog rata bila otvorena škola, zadruga se preselila u kuću Mate “Lucina” do 1933., kad je selo sagradilo «*krasan zadružni dom pod crkvom prema suncu*». Veli da su seljani još 1905. podigli kuću s cisternom i lokvom za “lambik” - napravu za destilaciju ulja od zimorada/ružmarina, što je kasnije služilo i za lavandu. – Iza portretne fotografije Lovre Tudora, koja se čuva u hvarskom Centru za zaštitu kulturne baštine, stoji zapisano da je zasadio lavandom 200 motika zemlje, odnosno posadio 50 000 busova te biljke!

¹¹ M. ZANINOVIĆ (1), 125.

¹² Na taj je način, uza svu ruševnost, barem ostalo sačuvano od kasnijih devastacija. Odmah 1968. bilo je međunarodnim planom «Južni Jadran» predviđeno da se selo konzervira i posluži u turističke svrhe – poput Sv. Stefana u Crnogorskom primorju – ali je sve ostalo samo na zamisli.

¹³ Stara riječ “*mil*” (izvedeno od: mljeti) značila je izvorno: mlivo, a onda - po analogiji – pijesak, šljunak, mulj, žalo. Pridjevski dočetak «*-na*» svojstven je imenima naših uvala. Usp. P. ŠIMUNOVIĆ: Toponimija otoka Brača (*Brački zbornik* 10), Supetar 1972, 113-114; Ž. VEKARIĆ: Pokušaj tumačenja nekih hvarskih toponima..., *Zapisi o zavičaju* IV., Jelsa 1973, 82-83. Osim ove Milne, na Hvaru su (bile) još dvije, pokraj Vrboske i pokraj Jelse (obje danas “iskrivljeno”: Mina); tu je još Milna na Visu i, naravno, na Braču. – Mjesna pučka etimologija, koja ime mjesta dovodi u vezu s riječju “*milina*”, vjerojatno je bila potaknuta prvenstveno turističkim razlozima.

dajući Komuni dio priroda. Prvi je znani pogodovnik bio don Antonij Gazarović, koji 1444.g. dobi zemljište “u Milni, počev od morske obale pa do iznad dolca prema Grablju» da ga zasadi lozom uz podavanje šestine Općini. Podigne li kuću i vrt, davat će 5 šolada godišnje.¹⁴ God. 1448. dobiše zajednički po polovicu baštinići Jakova Paladinića te isti ? Antonij Gazarović opet zemlju u Milni, “od mora preko prodoli Grubidine do triju križeva uklesanih u kamenu, tj. do mjesta Veriže (?)” za sadnju loze ili za sijanje žitarica (“kao što su i do sada sijali”), ponovno uz davanje šestine Općini. Ujedno su dobili dozvolu za držanje stoke, te za gradnju dviju kućica u suhozidu i pod kamenim pločama, «po mjesnom običaju»; za te su kućice i vrtle oko njih trebali plaćati 5 šolada godišnje. Put za Stari Grad nisu smjeli dirati.¹⁵ God. 1449. dobi neki Martin sa Brača zemlju u Maloj Milni (*Milna parua*), blizu vlasnosti Katarina i Nikole, sinova p. Vukca (*Vocacij*), uz davanje sedmine Općini.¹⁶ God. 1459. dobiva Katarin Vukčić (v. prije) zemlju u Milni na položaju Za Ratac, kod vapnenice ser Ivana Piretića¹⁷. God. 1465. izdana je gracija Jakovu i Nikoli Stipićeviću za zemlju u Velom dolu (danas: Veli dolac) i Pardikovini ? istočno od Milne.¹⁸

Krajem 16. i početkom 17. stoljeća postaje vlasnik zemalja u Milni (uglavnom u Maloj Milni) Markantonij Ivanić-Ivaneo, unuk glasovitoga vođe hvarskoga pučkog ustanka (1510.-1514.) Matija-Matula, dijelom nasljedstvom – mahom od Vukčića (poslije romanizirano: Lupini) – a manjim dijelom kupnjo.¹⁹ Sredinom 17.st. pokrenu hvarska općina, preko svog fiskalnog odvjetnika, spor s Ivanićima za povrat milnarskih zemalja, tvrdeći da su uzurpirano općinsko vlasništvo, ali uzalud –

¹⁴ AC (4), Libro Grazie N=° sei, f. 29v; J. KOVAČIĆ (2), 126.

¹⁵ in milna incipiendo a mari sursum per vallem quae vocatur grubidine...usque ad cruces tres signatas in lapide videlicet usque ad locum ubi dicitur uerixa (?)...prout hactenus seminauerunt...duas domos Cum maceria et planchas ut moris est patrie...uiam latam et competentem eundj ad ciuitatem ueterem... - Libro Grazie (13), f. 37. – “Grubidine” koje se ovdje spominju (kao i u parnici Ivanića s Općinom – bilj. 19) vjerojatno su strme stijene iznad Male Milne. Toponim nije sačuvan.

¹⁶ ABB (5), XIII., 124.

¹⁷ N. DUBOKOVIĆ NADALINI: Zračće na otoku Hvaru, *Zapisi o zavičaju* IV., Jelsa 1973, 181. – Duboković je mislio da je riječ o Zračću (3 km istočnije), ali imena pogodovnika nedvojbeno govore da je u pitanju Milna. “Ratac” je zacijelo slikoviti poluotočić koji dijeli Malu Milnu od zapadnije uvale “Borča” (izvorno “Bardca”, umnoženo od “Bardce” /=brdce, malo brdo/; usp. 1672.g. “Barce dietro Santa Madalena”, “Barce dietro questa Citta”; 1674.g. “dietro Santa Mandalena in Barce”, s istoka more; 1767.g. zemljište iza Grada “chiamato olim Barce ed in presenti Brixine dall' inondagioni dell'acque lacerata” - Arhiv Hvara /3/, kut. 10, f. 44v i 50v; kut. 11, Instrum. Barbaro 6, nepagin.; kut. 21, Instrumenti quarto).

¹⁸ Libro Grazie (13), f. 119; J. KOVAČIĆ (2), 126.

¹⁹ I. KASANDRIĆ: *Hvarski pučki ustanak*, Mogućnosti, Split 1978, 175-180.

mletačka vlada potvrdi 1649.g. Ivanićima zakonitost posjeda.²⁰ Vjerojatno ubrzo nakon toga ta obitelj gradi svoj ljetnikovac u Maloj Milni. Znalrački je položen užim stranama u smjeru sjever-jug, da se ljeti izbjegne vrućina, a zimi žestoki udari južine. Na ulazu su ranije stajala dva kamena poprsja Ivanićevih iz doba gradnje; na prsima je jednoga od njih inačica obiteljskog grba. Ljetnikovac je okružen manjim gospodarskim zdanjima: odrinom iznad uzdignute terase, krušnom peću, cisternom s krunom u obliku kapitela (iz stare hvarske katedrale ?), a sa strane je nedovršena «mirina», započeta kuća s reljefnim štukaturama iz prve polovice 19.st. (obiteljska predaja, mitemski, nedovršenje pripisuje svađi među dvojicom braće). U kući su vratnice oslikane cvjetnim motivima iz trećine ottocenta. Zgrada blizu žala (koja je u 19.-20.st. služila za boravak posluge), s gotičkim neprofiliranim prozorom na učelku (15.st.?), te s naknadno dodanim dvorišnim zidom sa strijelnicama (16.st.?), mogla bi biti najstarija sačuvana zgrada u Milni, u prvotnoj funkciji – vinskog podruma. Ljetnikovac je jedan od najbolje sačuvanih ladanjskih objekata na otoku iz starijega vremena.²¹

Hvarska obitelj Boglić (isprva pučka, kasnije plemićka), koja je naslijedila Ivaniće i bila glavnim zemljoposjednikom u Milni od kraja 18. do početka 20. stoljeća, ovdje se prvi put skromno javlja 1675.g. kao težačka. God. 1765. kupuju Velu Milnu od obitelji Lupi, a 1771. darova Gabriel Ivanić-Fazanić svome “*kumu i odvjjetniku*” Jakovu Bogliću Malu Milnu, ali po smrti svojoj i svojih sestara. Jakov zabaštini ovaj posjed po smrti posljednje od roda Ivanić, Gabrielove sestre Antonije, 1788.g.; on se još ranije, 1776., bio oženio Ursinom Jakša, njihovom pranećakinjom i nasljednicom. Jakovljević unuk don Jakov Boglić, pisac prve znanstvene

²⁰ ABB (5), XII., 15, XIII., 26 i XIX., 1.

²¹ N. DUBOKOVIĆ NADALINI: Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara, Popis spomenika otoka Hvara, Split 1958, 65; ISTI: Dva kamena poprsja u Milni, Bilten Historijskog arhiva komune hvarske 2, Hvar 1960, 65-67; J. KOVAČIĆ: Miscellanea iz hvarske baštine, Periodični izvještaj Centra (9) 163/1999, 186; ISTI: Svirče na Hvaru – pučanstvo i spomenici, Služba Božja 3/XXXIV., Makarska 1994, 233; P. FRANCESCHINI: Dalle Alpi tirolesi il calore del passato, *Antiquariato* 212, Milano 1998, 64-73 (iz 1800.g. imamo nejasne podatke o oslikavanju ? vratnica i prozorskih kapaka, što izvode talijanski majstori u Splitu – DAS /9/, NS XVIII. /bilježnik I. K. Bettini/, 3, 1568 i 1569); ABB (5), XVI., 27. – God. 1967. sagradio je Mirko Čačija, suprug Maje Božić, kćeri vlasnika ljetnikovca dr. Božidara, na žalu Male Milne restaurant (AC /4/, Dokumentacija, 46), na mjestu stare prizemnice pokrivene kamenim pločama, ranijeg spremišta za barku, koje donosi i najstariji austrijski zemljišnik iz o. 1830.g. u Ahivu mapa Istre i Dalmacije u Splitu. Izgled te zgrade, kao i pogled na cijeli ljetnikovac, pokazuje fotografija dr. B. Gušića u knjizi: P. SKOK: Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, Zagreb 1950, objavljena pod krivom legendom: Dubovica na Hvaru. – O ljetnikovcu će, na temelju arhitektonskih snimaka u planoteci Centra, posebno pisati mr. Ambroz Tudor.

hvarske povjesnice "*Studi storici sull' isola di Lesina*" i profesor u Zadru (1826.- 1897.), otkupi 1881.g. od rođaka drugu polovicu Male Milne. Naslijedi ga brat liječnik dr. Ante (1835.- 1909.), a ovoga njegova nećakinja Ivanka-Giannina i njezin sin, odvjetnik dr. Božidar Božić (1883.- 1972.). Njegovi baštinici danas posjeduju samo ljetnikovac s okolnom zemljom; ostatak je posjeda pripao obrađivačima Tudor, agrarnom reformom 1930-ih i 1940-ih godina.²²

Zanimljivo je da se Tudori, iako prostorno najbliži, ovdje ne bilježe kao težaci prije 19. stoljeća. Prvi se kao obrađivači ovdjašnje posjedničke zemlje spominju 1626.g. hvarski Kovačevići, koji su 1629. imali ovdje i kućicu; na njih podsjeća sačuvani toponim "*Kovočevića*". Bili su težaci u Maloj i Veloj Milni sve do 19. stoljeća. U 18. se stoljeću kao težaci navode Barišići iz obližnjega sela Zrača, te Jeličići i Dulčići-Pandoli iz Brusja (od potonjih je ostao toponim *Pandolovica*). – Boglići su u 18.st. ovdje postupno stjecali posjed, osim prije naznačenim darovštinama i kupnjama, još i od ranijih vlasnika Vitaljević-Vidali, Raffaelli baštinika Paladinić, Ruljančić, Tomić-Kravarić.²³ Nekoliko je njihovih starih pastirsko-težačkih kućica, tek povremeno nastavnih, ucrtano na katastarskim mapama posjeda Boglić-Božić s prijelaza iz 19. u 20. stoljeće, na položaju "*Stara Milna*".²⁴

Devetnaesto stoljeće prolazi ovdje uglavnom spokojno,²⁵ a početkom 20. stoljeća Malograbljeni – slikovito rečeno – dolaze na more. God. 1907. i 1908. kupili su za ukupno 900 kruna više neplodnih zemljišnih čestica na položaju današnjeg naselja u Veloj Milni, i to od Ivane Schiattino i Anđele Grisogono, rođenih Boglić p. Joakima, sestara don Jakova i dr. Ante. Riječima mještana u jednom seoskom sporu 1932.

²² ABB(5), XI., 56; XIII., 37, 66, 69; XVI., 27; DAS (9), NS XIX. (bilježnik V. Bučić), 1, 344; J. KOVAČIĆ (3), 154 i 162; ISTI: Obitelj i arhiv Boglić-Božić u Hvaru (u tisku). – Još 1624.g. kupuju Ivanići zemlju u Milni od rođaka Lupini (ABB, XIII., 110), a 1625. opet neku zemlju u Veloj Milni od više suvlasnika (isto, III., 118). God. 1689. darovali su Ivanići don Anti Bogliću ovdje zemlju za patrimonij (isto, XIII., 123).

²³ ABB(5), XIII., 59, 63, 66, 67, 72-77, 89 i 109; X., 24.

²⁴ Isti arhiv, XXIV., 25. – Tako su i 1693.g. braća Boglići, težaci Ivanićevih, ovdje imali staru kuću u suhozidu (*Massiera*), te počeli graditi novu, također suhozidnu (Kaptolski arhiv u Hvaru, IX. a, 10).

²⁵ U listopadu 1805.g. ugovara s Općinom proto Francesco Paolo Salvegni iz Pulje, nastanjen u Milni na Braču, gradnju novog nadvožnjaka (*nuovo Ponte*) preko potoka ovdje u hvarskoj Milni, po nacrtu općinskoga suca Alviža Cornera (AC /4/, Arhiv stare hvarske općine, Estrordinario Quarto 1804.-1806., f. 69v-71). – Dne 9. studenoga 1813.g. austrijski se saveznici Englezi tajno iskrcave ovdje u Milni i odavde iznenada opsjednuše Hvar; ali nisu uspjeli zauzeti hvarske tvrđave Forticu i Napoljun sve do 14.XI., kad se tamošnja francuska posada sama predala, kao i u svoj Dalmaciji (Arhiv Remigija Bučića /4/, 23, 136).

godine: *“Naši stari čekajući stotine godina u zakutnom malom !! Grablju tekar su bili sretni pred sami svjetski rat kupiti taj komadić u Milini !! od jednog !! člana naslj. veleposjed. pk. Joakina Boglić, kojeg !! su međusobno čedno podjelili svakome po komadić, postavili ulice i puteve za gornje kuće i donje, i ako pretisno, ali učinili su, da svaki može tu, da dođe, sagradi potrebit kolibu, konobu, kuću etz. I da uživa ljepi zdravi zrak, more i Božje sunce .Mi možemo da kličemo, samo, hvala im i slava im !”*²⁶ Za nekoliko će se desetljeća pokazati koliko je ovaj potez doista bio vidovit.

God. 1911. sagradi dr. Vjekoslav (“Gigi”, Đidi) Boglić na zapadnoj obali Vele Milne i sada postojeći lijep secesijski ljetnikovac nazvan “villa Solitudo” (=samoća), s ogradnim zidom i spremištem za barku, obojen crvenom pompejanskom bojom (sada vl. Čačija); zidar je bio neki Randi. “Šjor Đidi” bijaše zaljubljenik u Milnu, pa je i svoj književni pseudonim “Prospero de Milinaris” uzeo po njoj.²⁷ Malo iza toga sagradi njegov brat Frane (Franz) Boglić na istočnom kraju iste uvale, malo dalje od mora, vlastiti ljetnikovac “Sogno” (=san), skladnu zgradu nažalost porušenu 1998./99.g. u svrhu gradnje pastoralnog centra i crkvenog odmarališta “Jafa”, kom je temeljac blagoslovio hvarski dekan i raniji milnarski župnik don Mili Plenković 19.III.1999.g.; naum je gradnje od mjesnog župnika vlč. don Ivica Babića.²⁸ – God. 1912. gradi ovdje Josip Tudor Ivanov konobu veličine 6 x 5 x 2 m (zidar Šime Marchi), dok je iz 1913. (godina upisana oblucima) konoba Tudor-“Kotin”, baštinika p. Lovre-Lorenca (v. prije). Od 1920-ih do 1940-ih godina ovdje je sagrađeno još nekoliko kuća.²⁹ O izgradnji kuća nakon preseljenja i turističkog procvata iza 1960.g. ovdje je izlišno govoriti; samo je

²⁶ Spisi bilježnika V. Bučića (21), 6, 2323 i 2332; AC (4), Mali fondovi 379, e, 4.

²⁷ Mali fondovi (25), 379, h; Hrvatski biografski leksikon 2, Zagreb 1989, 85; J. KOVAČIĆ (21).

²⁸ Usp. “Slobodna Dalmacija”, Split (dalje: SD), 22.III.1999. 13 i 23.III.1999., 9. – Zgrada je, kao vlasništvo talijanskih državljana, prema mirovnom sporazumu s Italijom iz 1947.g. pripala Državi, dotično mjesnoj zadruzi. Prije toga, za vrijeme 2. svj. rata, u njoj je bio partizanski tranzitni zatvor; komunisti su ovdje – prema pričanju – u to vrijeme likvidirali više svojih (stvarnih ili zamišljenih) protivnika, među kojima i dvije redovnice. Početkom 1996.g. slučajno je pronađen blizu žala u uvali Borča kostur muškarca, kojemu su prethodne obilne kiše bile razotkrile grob. Prema neslužbenim policijskim informacijama, vjerojatno je riječ o jednoj od tih žrtava, koja dosad nije identificirana.

²⁹ Kuća Bartula Tudora p. Dinka 1923.g. (č. zem. 3478/29, nacrti dr. V. Boglića!, zidar Š. Marchi – jednokatnica), kuća Dinka T. p. Ivana iste godine (“Villa Vica”!, č. zem. 3478/8), kuća Ivana T. p. Ante 1937.g. (č. zem. 3476/8, nacrti T. A. Žuanića), kuća Jakova T. p. Ivana 1942.g. (č. zem. 3478/28, nacrt A. Cetta) – Mali fondovi (25), 379, h i 379, e. U istom arhivskom fondu (379, d) ima podataka i o gradnji nekoliko kuća u Malom Grablju krajem 19. i početkom 20.st.

napomenuti kako su novogradnje daleko od graditeljske skladnosti staroga, napuštenog sela.

Iako je još 1860-ih godina glavni promicatelj prvotnoga hvarskog turizma prof. Franz Unger iz Graca pohodio Milnu i naslikao mjesni ljetnikovac Ivanić-Boglić (poslije Božić),³⁰ turizam se u Milni razvio tek iza Prvoga, a nadasve iza Drugoga svjetskog rata.³¹ On je bio, kako je već rečeno, glavni poticaj pučanstvu Maloga Grablja da se u potpunosti preseli u Milnu.

Župa

Preselivši se u Milnu, Malograbljani su zapravo prešli na područje župe Hvar, a tradicijom su ostali vezani uz župu Grablje, sa sjedištem u Velom Grablju. Kako je do obaju župnih sjedišta bio dug i težak put, a u jurisdikcijskom je pogledu znalo doći do nesuglasica, utemelji biskup Celestin Bezmalinović 26. veljače 1976. godine (akt Ordinarijata br. 177/76) posebnu župu u Milni, kao dosad najmlađu u Biskupiji, ujedno joj pripojivši i napušteno matično selo Malo Grablje. Svečanost je otvaranja župe održana 19.III. iste 1976. godine.³²

Crkve

Župna crkva sv. Teodora ("Tudora") mučenika (blagdan 9. studenog) u Milni, od bijela kamena, sa zvonikom, okrenuta prema jugu i moru, počela se graditi 18.III.1967. (blagoslov kamena temeljca), a posvetio ju je (tada još ne potpuno dovršenu) biskup Bezmalinović 20. VI. 1973. godine. Nacrt je načinio preč. Jure Belić, revnitelj njene gradnje, u

³⁰ M.PETRIĆ: Prilog proučavanju hvarske slikovne baštine: slike u obiteljskom posjedu, Prilozi povijesti otoka Hvara X., Hvar 1997, 154-155. – Posebno je zanimljiva pojedinost ovoga prikaza, što pored ljetnikovca donosi polje zasijano žitom, koje se na otoku sijalo sve do 1950-ih godina.

³¹ God. 1932. Lovro Tudor je «*tjerao obrt gostioničarski u uvali Milna*» (AC 141, Zapisnici sjednica općinskog vijeća 1932/1933.g., 120), dok je gostionica Dinka i Mate Tudora p. Kuzme ovdje djelovala od 1939. do 1941.g. (isti arhiv, Porezne knjige). God. 1955. dobiva dozvolu Maja Božić-Čačija za ugostiteljske usluge kroz sezonu (isti arhiv, Zapisnici NOO Hvar 1943.-1955.g.). – U turističke je svrhe i hvarska Općina pomogla sagraditi krajem 1930-ih betonski pristan u Veloj Milni (isti arhiv, 10/1937 i Blagajna 1938/39.g.).

³² *Šematizam hvarske biskupije*, Hvar 1976 (šapirografirano), 49-50. – Prije izgradnje župne crkve bogoslužje za ovdašnje pučanstvo se održavalo u crkvicama Kraljice mira (gdje je kasnije župnik Plenković držao vjeronauk), sv. Ante i Pomoćnice kršćana (gdje se započelo sa "*harvoskom misom*" - posaborskom službom Božjom na narodnom jeziku) – sve neprikladne zbog premalena prostora (isti *Šematizam*, 50). – Prema ovom *Šematizmu matične se knjige* ovdje vode od 1976.g., tj. od osnutka župe (str. 49). Međutim, u Biskupskom arhivu u Hvaru (BAH) čuvaju se parice milnarskih matica: krštenih od 1955., vjenčanih od 1958. i umrlih od 1957. godine.

koju je svaki odrasli Milnaraniin uložio preko 120 nadnica.³³ Od umjetnina u crkvi nastalih poslije njezine izgradnje ističu se tri brončana kipa iza žrtvenika, djelo akademskog kipara Josipa Grgevića iz Jelse; prikazuju mjesne zaštitnike Gospu Karmelsku, sv. Josipa i sv. Teodora mučenika, a blagoslovio ih je biskup Bezmalinović 9. XI. 1974. godine.³⁴ Ostalo je bilo preneseno iz stare crkve sv. Teodora u Malom Grablju:

1. Slika Gospe Ružarice (ulje na platnu, 120 za 60 cm), iza oltara nove, a ranije na sjevernom oltaru stare crkve, bila je kao teško oštećena predana na restauraciju još od župnika Belića, a nastojanjem je župnika Babića napokon dovršio njenu obnovu restaurator Stanko Alajbegu svibnju 1995. g. Slikar je vjerojatno Mlečanin Lodovico Buffetti (1722.-1782.), a slika je malograbaljskoj crkvi bila poklonjena od Bogličevih; po svoj je prilici izvorno stajala u njihovu oratoriju u Maloj Milni, o kome slijedi;³⁵

2. Slika "*Karmelska Gospa sa sv. Josipom i sv. Teodorom*," ulje na platnu, 90 za 150 cm, signiran rad iz 1888. g. pokrajinskog slikara Ivana Skvarčine (Squarcina; Zadar, 1825.- Mleci, 1891.). Ranije pala na glavnom oltaru crkve u Malom Grablju,³⁶ sada u sakristiji ispod zvonika župnice u Milni;

3. Malo *svetohranište* od kamena i raznobojna mramora, dočeto lukovicom; vjerojatno rad domaćih altarista Bertapelle iz Vrboske s kraja 19. st. S glavnog oltara crkve u Malom Grablju; sad i ono u sakristiji milnarske župnice;

4. Polikromirani drveni kip sv. Teodora (iz oko 1900. g.?), ranije u udupku s juga malograbaljske crkve, danas također u sakristiji milnarske;

³³ Šematizam (31); "*Službeni vjesnik hvarske biskupije*" 2/1967, 17 (dimenzije su crkve 8 x 16 m, a visina zvonika 16 m). – Natpis iznad ulaza u sakristiju stavlja početak gradnje u 1966. godinu, kada je, prema operativnom arhivu Centra (4), bila izdana dozvola za izgradnju:

BOGU NA SLAVU
I NA ČAST BL. DJ. MARIJE SV. JOSIPA
I SV. TEODORA M.
U ZNAK VJERE I LJUBAVI
OVU CRKVU I ZVONIK SAGRADIŠE MILNARANI
1967- 1973
POSVETU CRKVE OBAVIO JE 20 VI 1973
BISKUP CELESTIN BEZMALINOVIĆ

³⁴ Šematizam (31), 49; BAH (31), Spisi biskupa Bezmalinovića, ljetopis 1974.-1978., 55.

³⁵ J. KOVAČIĆ: Bilješke za slikovni Settecento na Hvaru, Periodični izvještaj Centra 163/1999, 128-129.

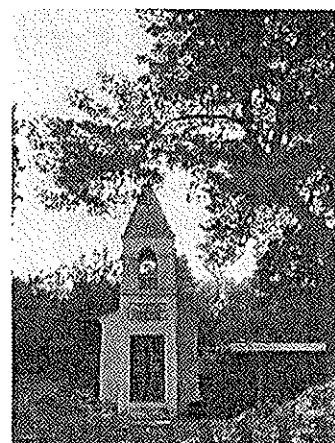
³⁶ K. PRIJATELJ: Ivan Skvarčina, Split 1963, 34 i tab. XXIV., sl. 38 (Gospa koja drži Škapular, Djetić sa grozdom u ruci te sveci Josip i Teodor imali su, prema ovoj fotografiji, na glavama pričvršćene srebrene krune).

5. *Zvona na zvoniku*: veliko (što ga je "svom zaštitniku sv. Teodoru nabavilo pučanstvo") te malo salio je Kvirin Lebisch u Zagrebu 1931.g., dok je srednje, s Gospinim likom, iz ljevaonice zvona Jakova Cukrova u Splitu, iz 1923.g.³⁷

Pred crkvom je kameno podnožje (s natpisom: **U BOGU UKORIJENJENI** i godinom: 1980) za stijeg crkvenog barjaka, koji je načinio splitski scenograf Andro Kukoč, nastojanjem župnika Plenkovića, početkom njegova župnikovanja 1980-ih.God. 1996. nabavljen je novi harmonij, klimatski uređaj i druge crkvene potrepštine zauzimanjem župnika Babića³⁸ (o spomen-natpisu don Juri Beliću v. pod: župnici).

Ljetnikovac Ivanić-Boglić-Božić u Milni s crkvicom Pomoćnice kršćana.

Milna - Crkvice Kraljice mira

Ostale crkve i crkvice na području ove župe bilježimo po vremenskom redu nastanka.

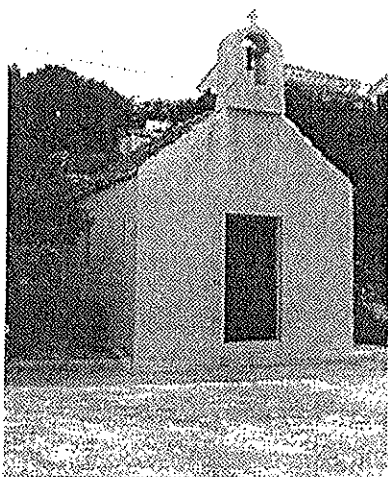
Kućna bogomolja *Gospe Ružarice* u ljetnikovcu Ivanić-Boglić (poslije Božić) nastala je 1791.g., kada je 29.VII. papa Pio VI. izdao Bogličima apostolsko pismo s dopuštenjem za njen nastanak. U rujnu iste godine (19.IX.) pohodio ju je Biskupov izaslanik, arhidakon Jakov Foretić: bila je u sjevernom dijelu prizemlja glavne zgrade (kasnijoj kuhinji), s podom od crveno-bijelih keramičkih ploča (*tavelle*), i s drvenim oltarem između dvaju prozora; na oltaru stajaše pala s prikazom Ružarice i Djetića, te sa strana dvaju malih likova, sv. Dominika i sv. Vinka Ferrerskog. Našavši ovaj oratorij potpuno opremljen ruhom, kaležom, mjedenim kandilcem itd., arhidakon ga je Foretić istoga dana

³⁷ Ranija zvona s malograbaljske crkve, koja je očito rekvirirala Austrija u ratne svrhe 1918.g., bila su: 1) promjer 51 cm, težina 105 kg, godina 1878. (!?); 2) prom. 43 cm, tež. 59 kg, god. 1884.; 3) prom. 32 cm, tež. 33 kg, god. 1884. – BAH (31), *Zvona*

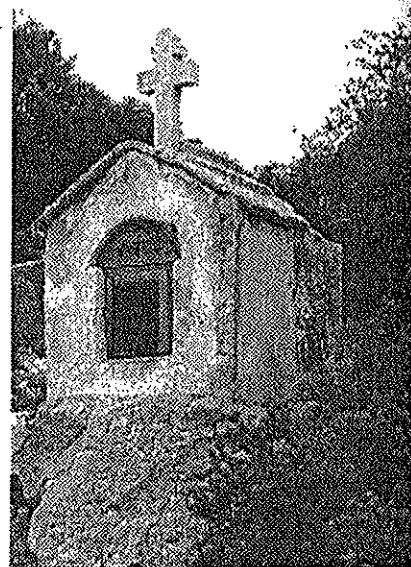
³⁸ . SD (27), 16.I.1996., 15 i 5.XII.1996., 46.

blagoslovio. – Postojao je valjda do 1884.g., tj. do gradnje nove crkvice Boglić u blizini ljetnikovca, posvećene Pomoćnici kršćana (v. dalje), a njegova oltarna slika vjerojatno je ona poslije u Malom Grablju, a danas u milnarskoj župnoj crkvi (v.).³⁹

Milna – kapelica sv. Kristofora ▶

◀ Milna- crkvice sv. Ante.

Crkvu sv. *Teodora* (Tudora) mučenika u Malom Grablju nakanili su ovdašnji seljani sagraditi kao pomoćnu bogomolju – zbog udaljenosti župnice u Velom Grablju – 1879. godine. Tad je, u lipnju, doveden u Grablje inženjer dr. Nikola Nisiteo iz Staroga Grada, kojemu je «za neke radove» - najvjerojatnije snimak terena i izradu nacрта (na žalost nesačuvanog) – idućeg mjeseca bilo plaćeno 10 fiorina. Posljednjeg dana iste godine uputiše Malograbljeni molbu za dozvolu gradnje crkve na svojoj zajedničkoj zemlji Općini u Hvar, koja im izda odobrenje 20.II.1880.Dne 29.III.1881. sastaviše seljani zakladni spis o nadarju nove crkve, kojim joj daju 30-ak motika zemlje na položaju Račić, uz obvezu da je iskrče te zasade lozom, maslinom i buhačem; 20. travnja iste 1881. godine blagoslovi grabaljski dušobrižnik don Stipe Mulanović kamen temeljac nove crkve. Bila je gotova krajem svibnja 1882. godine, kada ju je još trebalo obijeliti, postaviti nabavljeni oltar, sagraditi sakristiju i opremiti je priborom. Novu crkvu blagoslovi, na blagdan naslovnika sv. Teodora –Tudora 9. studenog 1882., hvarski župnik-natpop i kanonik Antun Marinković, za svečane mise s velikim sudjelovanjem naroda te uz ophod u kom su nošene svečeve moći, koje su, običajno, po završetku cjelivane. Malograbljeni su crkvu podigli posve sami, davši 2100 fiorina u

³⁹ ABB (5), XI., 4; isti arhiv, XIV., 67 – prijepis iz *Diversorium Stratico*, BAH (31), 135; J. KOVAČIĆ (34).

novcu, 3500 nadnica (*žurnata*) u radu stanovnika i 200 nadnica rada svojih tovarnih životinja – svaka nadnica vrijedna 1 fiorin. – Po preseljenju Malograbljana u Milnu ova je crkva bila zapuštena, a njezin vredniji inventar (slike, zvana itd.) prenesen u milnarsku župnu crkvu, kako je prije spomenuto. Nastojanjem župnika Matulića i nadasve Babića 1990-ih bila je vraćena bogoštovlju, a njezine zemlje ponovno zasađene maslinama.⁴⁰

⁴⁰ Župni arhiv u Grablju, računski knjiga crkovenarstva iz 19.st., nepagin.; Mali fondovi, (25), 379, d, 1; BAH (31), 236 i 334/1881, 448, 894 i 927/1882; SD (27), 10.III.1997., 27. – U novinskim izvješćima o blagoslovu "*Sv.Božidara*" ("*Narodni list*", Zadar, br. 88 i 91/1882 – prema ostavštini prof.Roberta Radovanovića u Splitu, ljubeznošću njegove kćeri gđe Vere Forempoher) spominju se još zasluge dušobrižnika Mulanovića za gradnju, te darovi novoj crkvi (biskup Ilijic kalež, a matično grabaljsko crkovenarstvo 50-ak fiorina).Ujedno se ističe da je don Jakov Boglić obdario crkvu "*mnogim različitim stvarima*".Jedna od tih bit će i pala Ružarice (usp. bilj. 34 i 38); u ABB (5), XIV., 23 ima nedatirana zahvala don Jakovljevom rukom pobožnoj ženskoj udruzi Vječnog Ruzarija u Beču, koja je Sv. Teodoru darovala «mrtvački» misal te crvenu misnicu. – God. 1912. odredi Biskup (na molbu ovdašnjih seljana, kojima je župna crkva u Velom Grablju bila razmjerno daleko, pogotovu za ružna vremena te starcima, bolesnicima i majkama s djecom) da grabaljski dušobrižnik ima u ovoj crkvi služiti svečane mise na blagdane sv. Josipa, Gospe Karmelske i sv. Teodora, kao i dosad, te prve nedjelje svibnja, uz ophod s moćima sv. Križa /ukradenima iza 2. svj. rata/; tihe mise ili pjevane imale su se pak služiti u osmini Vodokršća pri blagoslovu kuća, u nedjelju po osmini Vele Gospe i na Srce Marijino; tihe mise u rabotni dan kroz osminu Uskrsa i Božića kao i prije (BAH /31/, 552/1912). – Nakon obnove bogoštovlja u starom Sv. Tudoru određene su dvije mise godišnje: na 1. nedjelju svibnja u čast sv. Križa, te na 1. nedjelju listopada u čast Ružarice.

U pogledu klesara Sv. Teodora u Malom Grablju, pretpostavljamo da su to bili Štambukovi iz Selaca na Braču, koji su par godina kasnije radili i na novogradnji župne crkve u Velom Grablju (J. KOVAČIĆ /2/, 132). – Crkva je predajno položena, s ulazom na zapadu, a smještena je na vrhu sela. Jednostavno klasično pročelje s pokojim prisjećanjem na barok u preslici zvonika podsjeća na Nisiteov projekt velolučke crkve (A. FAZINIĆ: O gradnji župne crkve u Veloj Luci 1846-1848.g., Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 25, Split 1985, 259-265).

BAH (31), 866/1884; ABB (5), XVI., 25 (prema nacrtu i trebovniku Nikole Marchija iz 1882. crkvice je imala biti osmerokutna, što nije ostvareno, na žalost – jer bi bila jedina takova oblika u svojoj biskupiji); Arhiv crkovenarstva u Hvaru; ABB k.g., XXI.

11. – Naslov «Pomoćnica kršćana» (*Auxiliatrix Christianorum*) zapravo je zaziv iz Lauretanskih litanija, u koje ga je uvrstio papa Grgur XIII. oko 1573.g., čini se u vezi s Lepantskom bitkom i svetkovinom Ružarice (I. PRIJATELJ-PAVIČIĆ: Krož Marijin ružičnjak, Književni krug Split 1998, 81). – Crkvice je okrenuta pročeljem prema jugu, a za klesare se može pretpostaviti isto kao i u bilj. 39.Sumarni, manjkav inventar sastavljen od potpisanoga u svibnju 1982.: mala Gospina slika sa srebrenom krunom, 18.st. (okvirna slika od Nike Nardellija iz 1933., vanjski okvir barokni pozlaćeni); ikonica sv. Spiridiona; sv.Antè Opat, minijatura na platnu, obrubljena zlatovezom i srebrovezom, 18.st.; Gospa s Djetićem, alabastar, 18./19.st.; mjedeni oltarni križić s evanđelistima, na alabastrenom podnožju, 18./19.st.; polena broda s reljefom sv. Janje (?), navodno pronađena na obali; srebrni kalež iz 19.st.; knjige: misal, Mleci 1792. i brevijar, Mleci 1799. te «šćavet» iz 19.st. vl. franjevac u Hvaru. Na žalost, revizija je ovog inventara nemoguća, jer je crkvice, u privatnom vlasništvu, sada nedostupna. Zahvaljujem p. Janki Božić-Mužinić p. dr. Božidara (1915.-1998.) na uvidu u ovu crkvu i na mnogim drugim korisnim podacima o Milni, a napose za korištenje obiteljskim arhivom (ABB /5/), sada (darovštinom iste obitelji 1998.g.) u vlasništvu Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara.

Crkvicu u čast Gospi *Pomoćnici kršćana* (blagdan 24. svibnja) na položaju Pleće kod svoga ljetnikovca (Ivanić-Boglić-Božić, v. ranije) u Maloj Milni dao je sagraditi prof. don Jakov Boglić 1884., a iste su je godine, 28. kolovoza, blagoslovili on i don Jakov Novak-«Batina». Time je zacijelo prestala postojati dotadašnja privatna bogomolja iz 1791. u samome ljetnikovcu, o kojoj je već bilo govora. Na gradnji su crkvice 1884.g. radili Šimun (zidar) i Antun (drvodjelac), braća Marchi, uz sudjelovanje malograbaljskih pomoćnih radnika. Tada je nabavljeno i zvono splitskoga zvonoljevača Jakova Cukrova (vis. 29, prom. 26 cm, tež. 11,40 kg = 22,92 fiorina). Poslije don Jakovljeve smrti osnova njegov brat dr. Ante Boglić pri hvarskom crkovenarstvu (jer je Milna do 1976. pripadala području župe u Hvaru, kako je navedeno) novčanu zakladu za spomen-misu p. don Jakovu na njegov imendan – zbog toga mještani ovu crkvicu nazivaju: *Sv. Jakov*. Isti dr. Antun Boglić odredi u svojoj oporuci 1908.g. da se ovamo prenese Gospina slika, koja je dotle bila u kućnoj bogomolji Boglić u njihovoj kući u Hvaru (južno od Arsenala)⁴¹ Crkvica je u obiteljskom posjedu do danas, no u njoj se od 1990-ih više ne obavlja bogoslužje.

Crkvica *Kraljice mira* u Veloj Milni okrenuta je ulazom prema zapadu, a nad pročeljem ima tornjić zvonika. O gradnji govori natpis nad ulazom, koji svojim jezikom iskazuje političko-narodnosno usmjerenje podizatelja:

SCIOGLIENDO UN VOTO
I CONIUGI
NELL' ANNO DEL SIGNORE MDCCCCXVIII
QUESTA UMILE CHIESUOLA
A PROPRIE SPESE E FATICHE
DEVOTAMENTE ERESSERO

(= ispunjavajući zavjet, supružnici Frane i Jelena Boglić pobožno podignuše vlastitim trudom i troškom ovu skromnu crkvicu Kraljici mira, godine Gospodnje 1918.).

Crkvica je, zajedno s obližnjim, nedavno porušenim ljetnikovcem "Sogno" (v. prije), postala državno vlasništvo (odnosno vlasnost mjesne Zadruga) iza Drugog svjetskog rata, jer je

⁴¹ Prema pričanju p. Janke Božić (bilj. 40), Franz se Boglić zavjetovao kada je s obale (u Hvaru ?) pao u more i bio u pogibelji da ga zgnječi brod koji je upravo pristajao; on je sam pripovijedao da je pri blagoslovu crkvice (o kojem nemamo podataka) dotrčalo neko dijete iz Hvara i javilo da je sklopljen mir !

Franz Boglić (umro u Trstu) bio talijanski optant. Ima tirolski Gospin kip; ni u njoj se više ne obavlja bogoslužje.⁴²

Zavjetna je i crkvice *sv. Ante Padovanskog* na Punti (dugo godina jugoistočnoj granici sela), koju je po nacrtu hvarskoga graditelja Dragutina M. Štambuka podigao 1960.g. Ivan Tudor-“Broje” p. Ante,⁴³ u znak zahvalnosti što je preživio Drugi svjetski rat. Kako ondašnja komunistička vlast nije hajala za zavjete, crkvice je, nakon opetovanih uzaludnih molbi, naposljetku bila podignuta bez građevinske dozvole. Ulaz je s juga, prema moru; ima drveni svečev kip i secesijsku viseću svjetiljku.

Crkvice *sv. Josipa* na groblju (v. kasnije) svojim je nastankom povezana s tragičnim događajem, kada je u Milni 28.IX.1993. pronađena u kupaonici mrtva mala njemačka gošća Franziska Hoelz. Njezina mati gđa Gabriele zaželjela je i ishodila da djevojčicu pokopaju na milnarskom groblju, te ponudila 10 000 DEM za neku gradnju na tom groblju. Kamen temeljac crkvice, za čiju se gradnju nadasve zauzeo župnik vlč. Babić, blagoslovi hvarski biskup msgr. Slobodan Štambuk na Josipovo (19.III.) 1996., a točno godinu dana kasnije, opet na blagadan sv. Josipa 19.III.1997., dovršenu crkvicu blagoslovi hvarski župnik i generalni vikar msgr. Josip Šantić, uz šest drugih svećenika i mnoštvo vjernika. I ova je crkvice okrenuta prema jugu i moru; podignuta je po nacrtu mještanina ing. arh. Zdravka Bartulovića, klesar je bio Ivica Radojković iz Bogomolja (i žrtvenik je od bogomoljskog kamena), a radove je u ime tvrtke “Borova” vodio poduzetnik Bare Vranković, uz pomoć Milnarana. Reljef na pročelju je od kipara Luke-Latka Vrankovića iz Svirača, brata spomenutog izvoditelja, a mozaik iza oltara od Tonke Alujević (Split, 1964.-), umjetnice nastanjene u Hvaru.⁴⁴

Kapelica sv. Kristofora (la Capelletta di S.Cristofolo) u Maloj Milni neposredno uz ljetnikovac (Ivanić-) Boglić (-Božić) spominje se 1817. godine, kada tu dobivaju zemlju u težaštinu braća Ivan i Dinko p. Tudora.⁴⁵ Možda je bila podignuta od Boglićevih oko 1800.g., a pripadala je njima i njihovim nasljednicima. Ima tirolski kipić sveca-naslovnika s malim Isusom, zanimljiv drveni zapor i na vrhu kameni križ s inicijalima:

I.N.R.I.

⁴² Šematizam (31), 49 i ostavština D. Štambuka u AC (4).

⁴³ Podaci župnika Babića i SD (27), 21.III.1996., 39; 8.X.1996., 25; 21.III.1997., 33.

⁴⁴ ABB (5), XIII., 71.

⁴⁵ Kazivanje Ivice Tomičića-Tajnikova. – Na brdo se hodočastilo i molilo za mir i pred kraj Domo-
vinskog rata, poticajem spomenutoga J.Tudora.

C.V.C.R.C.I.

L

S

C

&

MR

S.I.

- tj.: *“Iesus Nazarenus rex Iudaeorum. Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Laus Sanctae Crucis et Mariae sit iugiter = Isus Nazarećanin, kralj židovski (Iv 19,19). Krist pobjeđuje, Krist kraljuje, Krist vlada. Slava sv. Križu i Mariji vazda !*

Prvi je drveni križ na Motokitu, brdu istočno nad Malim Grabljem, postavio Lovro-Lorenzo Tudor (o kom v. prije) neznane godine. Izgorio je u velikom požaru 27.VII.1984., koji je opustošio čitav kraj; u osobitoj se pogibli našlo Velo Grablje, gdje su muškarcu bili na požarištu, žene molile, a zvona zvonila. Križ na Motokitu tada gori posebnim plamenom – “čudo”! – nakon čega vjetar obrće smjer i odbija oganj od naselja. Na Veli četvrtak 1985. Ivica Tomičić-“Tajnikov” po zavjetu postavlja nov drveni križ. Sadašnji, od čempresovine, postavi 1993.g. Jakov Tudor p. Lovre-Lorenca, koji blagoslovi biskup msgr. Štambuk.⁴⁶

Groblja

U početku su se svi Grabljani pokopavali (a i krštavali i vjenčavali) u Hvaru, jer u njihovim selima nije bilo groblja, a isprva ni crkve ni svećenika. Potkraj 18. stoljeća nastaju prve grobnice u velograbaljskoj crkvi, koje se 1818.g. zbog zdravstvenih propisa prenose ispred iste crkve. To su bila zajednička ukopišta obaju sela do pred Prvi svjetski rat; međutim, kada su Velograbljani tada naumili podignuti novo grobište, Malograbljani su u tome odbili sudjelovati, zbog udaljenosti, ali i naglašenije individualnosti svojeg odlomka. Na njihovu molbu za grobljem u vlastitom selu povoljno je odgovorilo 18.X.1913.g. općinsko povjerenstvo sastavljeno od donaćelnika te općinskog i kotarskog liječnika, odabravši lokaciju “Na Račiću” (č. zem. 501 k.o. Grablje), gdje je groblje i utemeljeno iduće godine. – Po preseljenju stanovnika u Milnu bile su prenesene i kosti pokojnika u novo groblje, podignuto jugoistočno od naselja malo dalje od mora, s god. 1973. na vratnicama.⁴⁷

⁴⁶ J. KOVAČIĆ (2), 142; Mali fondovi (25), 379, d, 9.

⁴⁷ Staro grobište u Malom Grablju zabilježeno je i u kadrovima jezovitog (u umjetničkom i običnom smislu) filma “Halloa” L. Zafranovića iz kraja 1980-ih. – Šematizam (31) 49 navodi 1975. kao godinu gradnje groblja u Milni, kada je valjda bilo dovršeno.

Župnici

1976.-1982. Jure Belić iz Jelse, župnik i kanonik u Hvaru.⁴⁸

Poslije njega župnici su bili kapelani u Hvaru:

1982.-1992. Mili Plenković iz Svirača

1992.-1993. Tonči Matulić iz Postira

1993.- Ivica Babić iz Slivna Ravnog u Neretvi.

Župne kuće ovdje nema, jer je zbog nevelikog pučanstva i nestašice svećenstva od početka župe bilo predviđeno da župnik ekskurira iz Hvara. U zvoniku je župne crkve uređen prostor za njegovo povremeno boravljenje.

Jedino pouzdano redovničko zvanje s područja ove župe (svećeničkih dosad nije bilo) jest Marija Tudor p. Dinka p. Tudora (Malo Grablje, 6.VII.1874.- Supetar, 20.X.1948.), dominikanka – “picokara” u pustinjama Dutić i Stipančić zapadno od Bola na Braču. Ona i Katica Petrić-“Kofina” iz Velog Grablja prešle su kao posljednje picokare Stipančića u redovničku kuću Kćeri Božje ljubavi u Supetru 1934. godine, ugovorno im ostavivši imanje, uz doživotno zadržavanje svoga ranijeg redovničkog statusa.⁴⁹

Škola je bila utemeljena 1922. godine, u “komunskoj kući” u Malom Grablju, s prvom učiteljicom Ružom Razović iz Vrbanja. Iza 2. svjetskog rata škola djeluje zajedno s onom u sad iseljenom hvarskom odlomku Zraču 3 km istočnije, tako da su svi učenici pola godine pohađali nastavu u jednom, a drugu polovicu godine u drugom selu. Kad se koncem 1950-ih godina većina Malograbljana preselila u Milnu, škola je nekoliko godina djelovala u prije spominjanom ljetnikovcu “Sogno”

⁴⁸ Opsluživao je Milnu dvadeset godina, kako govori spomen-ploča s njegovim likom na zapadnom zidu dvorišta župnice:

SVOM ŽUPNIKU,
DON JURI BELIĆ //
UPRAVITELJU ŽUPE 1962 – 1982
ČIJIM JE POTICAJEM IZGRAĐENA
OVA ŽUPA CRKVA I UREĐENO
NJENO DVORIŠTE
OVU SPOMEN PLOČU O SEDMOJ
OBLJETNICI SMRTI POSTAVLJAJU
ZAHVALNI MILNARANI
9 XI 1989.

⁴⁹ BAH (31), Zaklada Skakoc i bračke pustinje, J. BATELJA: Svećenička pustinja Blaca, Zagreb 1992, 34; podaci iz matica – usp. J. KOVAČIĆ (2), 146

ranije vl. Boglić, naizmjenice polugodišnje s onom u Zračću kako je netom naznačeno, sve do prestanka 1961. godine s posljednjom učiteljicom Vinkom Miličić iz Brusja, kada učenici prelaze na nastavu u Hvar.⁵⁰

Nova cesta između Hvara i Milne bila je dovršena 23. svibnja 1982., a asfaltirana je sredinom listopada 1996. godine. Makadamska cesta između Velog i Malog Grablja načinjena je od prosinca 2000. do veljače 2001. godine, a trasirao ju je Hvaranin ing. Matko Domančić.

* * *

Summary

THE PARISH OF MILNA ON THE ISLAND OF HVAR

Joško Kovačić

The parish of Milna, a small village several kilometres to the southeast from the town of Hvar, island of Hvar, Croatia, is the most recent parish in the bishopric of Hvar, having been founded only in 1976. Its inhabitants, the Tudor family (no relation, of course, to the royal Tudors of England) came to this place on the sea-shore around 1960 from the nearby village of Malo Grablje, chiefly to engage in tourist business.

The paper presents a history of now deserted Malo Grablje, a pre-history of Milna, and a chronicle of the churches, chapels and shrines in the parish, also listing – mainly from the archival sources – other relevant data on the subject.

⁵⁰ Župni arhiv u Grablju, Protokol, 16/1923; L. TUDOR (9); Arhiv Narodne škole u Malom Grablju/Zračću 1953.-1961. u Osnovnoj školi u Hvaru (usp. E. DRAGIČEVIĆ i M. KUKURIN, Arhivski materijal škola u Hvaru, Periodični izvještaj Centra 16/1969, 16); podaci raznih učenika. Prije otvaranja škole u vlastitom selu, Malograbljani su, razumije se, pohađali školu u Velom Grablju: usp. J. KOVAČIĆ (2), 149.